

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING BOZOR IQTISODIYOTIGA O‘TISH DAVRI TARIXI

Hakimjon Hamdam o‘g‘li Xo‘jayev

“Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash
muhandislari instituti” milliy tadqiqot universiteti

Iqtisodiyot fakulteti talabasi

xojayevhakimjon6@gmail.com

Orifjon Tohir o‘g‘li Ismoilov

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

Xalqaro iqtisodiyot va menejment fakulteti talabasi

orifjonismoilov0525@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so‘ng bozor iqtisodiyotiga o‘tishning o‘ziga xos yo‘lini tanlaganligi va bu borada olib borilgan ishlar haqida atroflicha yoritilgan.

***Kalit so‘zlar:** bozor iqtisodiyoti, o‘zbek modeli, milliy iqtisodiyot, milliy valyuta, mulkchilik, tadbirkorlik, qishloq xo‘jaligi, kichik biznes.*

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgan vaqtdagi ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli sho‘ro tuzumi davridagi aholini qora mehnatga mahkum etish va paxta yakkahokimligini o‘rnatish kabi iqtisodiy siyosatining natijasida juda tang ahvolga kelib qolgan edi.

O‘sha paytdagi O‘zbekiston o‘zining iqtisodiyotini rivojlantirish uchun markazdan boshqariluvchi ma‘muriy-buyruqbozlikka asoslangan iqtisodiyotdan bozor iqtisodiyotiga o‘tish masalasini o‘z oldiga ko‘ndalang qo‘ydi. Bu yo‘lda jahon tajribasiga asoslanib, har bir mamlakat o‘zining taraqqiyot yo‘liga ega ekanligi va o‘z modelini ishlab chiqishini anglagan holda, Polsha, Chexoslovakiya, Rossiya va boshqa ayrim mamlakatlar qatori bozor iqtisodiyotiga o‘tishning revolyutsion yo‘lini emas, balki ijtimoiy himoyani mustahkamlagan holda asta-sekinlik, qat’iyatlilik bilan bozor iqtisodiyotiga o‘tishning evolyutsion yo‘lini tanladi. Bu haqida O‘zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti Islom Karimov shunday degan edi: “O‘zbekiston uchun o‘zi tanlab olgan yo‘l ijtimoiy sohaga yo‘naltirilgan, respublikaning

manfaatlariga, shart-sharoitlari va xususiyatlariga eng ko‘p darajada mos keladigan bozor iqtisodiyotini shakllantirishga qaratilgandir”¹.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mustaqil O‘zbekistonning bozor munosabatlari yo‘lini tanlashi milliy iqtisodiyotni shakllantirishda va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishda “o‘zbek modeli” deb shuhrat qozongan taraqqiyot yo‘lini yaratishga asos bo‘ldi. Bu yo‘lni amalga oshirish uchun Islom Karimov tomonidan beshta muhim tamoyil ishlab chiqarilgan bo‘lib, bular quyidagilardan iborat: 1. Iqtisodning siyosatdan ustunligi, uni mafkuradan xoli etish. 2. Davlat bosh islohotchi va iqtisodiy o‘zgarishlarning tashabbuskori. 3. Qonun ustuvorligi, qonun oldida hammaning tengligi. 4. Kuchli ijtimoiy siyosat yuritish, aholining muhtoj tabaqalarini ijtimoiy himoyalashning ustuvorligi. 5. Bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich, izchil ravishda o‘tish.

Bozor iqtisodiyotiga o‘tishning **dastlabki bosqichi** mustaqillikka erishilganidan to milliy valyutamizni ishlab chiqarishgacha bo‘lgan davrni o‘z ichiga olib, bu davrda totalitar tizimning og‘ir oqibatlari yengib o‘tilib, iqtisodiyot barqarorlashtirildi va bozor munosabatlarining huquqiy asoslari yaratilib, qonuniy hujjatlar orqali mustahkamlandi. Jumladan, Oliy Kengash tomonidan iqtisodiyotga doir 100 dan ziyod qonunlar qabul qilinib, bozor iqtisodiyotiga asoslangan jamiyatning huquqiy-iqtisodiy negizlari O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilab qo‘yildi. Shuningdek, bu bosqich bozor infratuzilmasini shakllantirish, bozorga xizmat ko‘rsatuvchi sohalarni, korxonalar, tashkilot va muassasalarni yaratish va shu asosda davlat mulkini nodavlat mulkka aylantirish, ya’ni xususiylashtirish ishlari; milliy valyutani yaratish va uni bozorga olib kirishda amaliy ishlar boshlanganligi va qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning yangi shakllarini yaratishga ilk qadamlar qo‘yilishi bilan ahamiyatlidir. Aynan bozor iqtisodiyotiga o‘tishning birinchi bosqichi respublikadagi demografik vaziyatni va mamlakatdagi boshqa millatlarning madaniyati va an‘analarini unutmagan holda iqtisodiyotda va ijtimoiy sohada amalga oshirilgan tub o‘zgarishlar natijasida, davlatning taraqqiyotida sifat jihatdan yuqorilashiga shart-sharoit yaratdi. Chunki mustaqillikning ilk davrlarida respublikamiz aholisining 60% dan ortiq aholisi qishloqlarda yashaganligi kichik korxonalar va mini-zavodlarni, oilaviy va kichik tadbirkorlikni rivojlantirishga zaruriy asos bo‘lib xizmat qilgan. Bozor munosabatlariga o‘tishning **ikkinchi bosqichi** o‘z o‘rnida dastlabki bosqichning mantiqiy davomi bo‘lib, unda boshlangan ishlarni davom ettirish va birinchi

---

¹ O‘zbekistonning o‘z istiqloq va taraqqiyot yo‘li kitobidan. Islom Karimov bosqich natijalari orqali belgilab olingan strategik maqsadlarni bajarishni o‘z ichiga oladi. Bunda davlat mulklarini xususiylashtirish ishlari oxiriga yetkazish, milliy

valyuta – so‘mni yanada mustahkamlash, makroiqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash, ishlab chiqarish sohasini xomashyo yetkazib berishdan tayyor mahsulot ishlab chiqarish bosqichiga olib chiqish va xorijdan keladigan investitsiyani rag‘batlantirish ishlari amalga oshirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O‘zbekiston Respublikasining iqtisodiyot sohasida rivojlanishini ta‘minlaydigan va erkin raqobatni yaratadigan, beshta tamoyilga asoslangan taraqqiyotning “O‘zbek modeli” o‘zining oldiga bir qancha muhim, siyosat darajasidagi masalalarni qo‘ydi. Jumladan, bulardan biri davlat mulkini **xususiylashtirish** bo‘lib, bozor iqtisodiyoti munosabatlariga asoslangan jamiyatni qurishning asosiy sharti hisoblanadi. Davlatda chek vositasi orqali xususiylashtirish g‘oyasidan voz kechilib, bozor qonuniyatlariga ko‘ra sotish yo‘li bilan mulkchilikning boshqa shakliga aylantirildi va imtiyoz tariqasida eskirgan asosiy fondlar, ijtimoiy infratuzilma obyektlari yangi mulkdorlarga tekinga berildi. Oliy Kengash tomonidan aynan shu masala yuzasidan 1991-yil 18-noyabrda “Mulknini davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish to‘g‘risida” gi alohida qonunni qabul qildi va 1992-yil fevralda Davlat mulkini boshqarish va xususiylashtirish Davlat qo‘mitasi ta‘sis qilindi. 1994-yilda u Davlat mulkini boshqarish va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash Davlat qo‘mitasiga aylantirildi va shu yilda kichik xususiylashtirish tugallandi. 1998-yilga kelib xususiylashtirilgan korxonalar tarmog‘i keskin ko‘payib, katta ko‘lamli ishlar natijasida mamlakatda ko‘p ukladli iqtisodiyot va mulkdorlar sinfi vujudga keldi. Keyingi amalga oshirilgan eng muhim islohotlardan biri – milliy valyutani yaratish hisoblanadi. Respublika o‘sha paytda 1961-1992-yillarda chiqarilgan rublning muomalada ekanligi va rubl tazyiqi ostidaligi bozor iqtisodiyotiga o‘tishda dolzarb muammolarni keltirib chiqarayotgan edi. Ammo yangi milliy valyutani muomalaga kiritish uchun ancha vaqt va tajriba kerakligini e‘tiborga olib, 1991-1993-yillarda sobiq Ittifoqdan qolgan rubl zonasida bo‘lib turdi. 1992-yildayoq muomalaga chiqarishga mo‘ljallangan so‘m – kupon nusxalari tayyorlanadi va 1993-yil 1-noyabrda O‘zbekistonda so‘m-kupon muomalaga kiritiladi. Uning kursi oldin muomalada bo‘lib kelgan rublga tenglashtirildi va shu asosda hukumat zarur tajriba orttirib, milliy valyutani joriy qilish tadbirlarini ko‘rdi. O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentining “O‘zbekiston respublikasining milliy valyutasini muomalaga kiritish to‘g‘risida” gi farmoniga muvofiq, 1994-yil 1-iyulidan boshlab respublikada yagona, cheklanmagan va qonuniy to‘lov vositasi sifatida milliy valyuta – so‘m muomalaga chiqarilgan. Milliy valyutaga ega bo‘lish O‘zbekiston uchun iqtisodiyot va ijtimoiy sohalarning demokratlashtirish natijasidir.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, mustaqillikka erishgan O‘zbekiston sho‘ro davridan qolgan murakkab iqtisodiy ahvoldan eng to‘g‘ri yo‘l – bozor iqtisodiyoti

yo'lini tanlagan holda, uni o'zining an'anaviy qadriyatlari, ijtimoiy, demografik holatiga va shart-sharoitlariga moslashtirilgan "O'zbek modeli" ni ishlab chiqib amalga tatbiq etdi. Bir qancha xorijiy iqtisodchi ekspertlarning fikriga ko'ra, "o'zbek modeli" – bu O'zbekistonning milliy yetakchisi Islom Karimovning kashfiyotidir. Birinchi prezidentimizning belgilab bergan beshta tamoyili qanchalik hayotga mos kelishini vaqtning o'zi ko'rsatib kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. <http://www.uzprogress.narod.ru/Islohotlar.htm#up>
2. <https://azkurs.org/asosiy-qisim-v2.html?page=11>
3. <https://arxiv.uz/uz/documents/referatlar/huquqshunoslik/o-zbekistonning-o-z-istiqlol-va-taraqqiyot-yo-li>
4. *O'zbekiston tarixi, o'rta ta'lim maktablarining 11-sinf o'quvchilari va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'lim muassasalari uchun darslik – T.: G'afur G'ulom, 2018*